

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2706-6185/03/20-23>

İnsaf Elşən qızı Calalova
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
insaf.jalalova@gmail.com

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDA KƏND TƏSƏRRÜFATININ PAYI. AQRAR SƏNAYE KOMPLEKSLƏRİ

Açar sözlər: Əməkətutumlu kənd təsərrüfatı sahələri, əkinçilik, heyvandarlıq, Aqrar Sənaye Kompleksləri, aqroparklar

The share of agriculture in the Azerbaijani economy

Summary

Agriculture plays an important role in solving the socio-economic and food problems of our country, as well as in employment. Recent economic crises and the backwardness of the oil sector have also had a negative impact on the Azerbaijani economy. Therefore, our country has recently been paying attention to the development of the non-oil sector. In modern times, labor-intensive areas of agriculture are being developed in our country. There is great potential for agricultural development in Azerbaijan. Since the years of independence, gross agricultural output has increased.

Key words: Labor-intensive agriculture, agriculture, animal husbandry, Agrarian-Industrial Complexes, agro-parks

Giriş

Kənd təsərrüfatı ölkəmizin sosial-iqtisadi və ərzaq problemlərinin həllində, həmçinin əhalinin məşğulluğunda böyük rol oynayır. Son dövrlər baş verən iqtisadi böhranlar, neft sektorunda gerilik Azərbaycan iqtisadiyyatına da mənfi təsir göstərmişdir. Buna görə də ölkəmizdə son dövrlər qeyri-neft sektorunun inkişafına diqqət yetirilir. Müasir dövrdə respublikamızda kənd təsərrüfatının əməkətutumlu sahələri inkişaf etdirilir. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi üçün potensial böyükdür. Müstəqillik illərindən başlayaraq kənd təsərrüfatında ümumi məhsul istehsalı artmağa başlamışdır.

Əsas hissə

Ölkə iqtisadiyyatında kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmi hər il artmaqdadır. Xüsusən də qeyri-neft sektorunun inkişafı fonunda respublikamızda kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişaf etdirilməsinə diqqət yetirilir. 2016-cı ildə ÜDM həcmində azalma müşahidə olunsa da, ÜDM-də kənd təsərrüfatı məhsullarının artımını müşahidə edə bilərik. Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında, həmçinin qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsində, əhalinin məşğulluğu problemlərinin həllində kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişaf etdirilməsi müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Ölkəmizdə bitkiçilik sahəsi həm dəmyə, həm də suvarma şəraitində inkişaf etdirilir. Kənd təsərrüfatı məhsul yığımında ölkə iqtisadiyyatında əsas yeri dənli bitkilər – taxılçılıq tutur. Ölkəmizdə taxıla olan tələbat 17 mln. ton təşkil edir. İl ərzində yığılan məhsul isə 2.9 mln. ton təşkil edir. Lakin, yığılan məhsulun bir hissəsi heyvandarlıq sahəsini yemlə təmin etməyə sərf edilir. Buna görə də xarici ölkələrdən taxıl idxal etmək zərurəti yaranır.

Əkinçilik sahəsində dənli bitkilərdən sonra ikinci yeri texniki bitkilərin əkinə tutur. Aparıcı sahə olan pambıqçılıq, əsasən Aran iqtisadi rayonundan geniş yayılmışdır. Həmçinin, Aran rayonlarında pambıq emalı zavodları da istifadəyə verilmişdir. Üzüm istehsalına görə də ölkəmiz fərqlənir. Şərab istehsalı üçün xammal olan üzüm bitkisinin yığılı illik 160 min ton təşkil edir.

Son dövrlər Mərkəzi Aran və Naxçıvanda şəkər çuğunduru əkin sahələri genişləndirilir. Həmçinin ölkə iqtisadiyyatında çayçılıq, tütünçülük də əsas sahələrdir. Həmçinin, quru-subtropik meyvəçilik, Lənkəranda isə rütubətli subtropik meyvəçilik inkişaf etdirilir.

Kənd təsərrüfatının digər əhəmiyyətli sahəsi heyvandarlıqdır. Heyvandarlıq sahəsi əsasən, taxılçılıq rayonlarında inkişaf etmişdir. Heyvandarlığın qoyunçuluq sahəsi yay və qış otlaqları yayılmış sahələrdə inkişaf etdirilir. Respublikamızda heyvandarlıq məhsulları ilə tələbat tam ödənilməsə də, bu sahə inkişaf etdirilir.

Məhsulun adı	2016-cı ilin yanvar-iyun ayları		2015-ci ilin yanvar-iyun ayları		Keçən ilin müvafiq dövrünə nisbəti, %-lə	
	miqdarı (ton)	məbləği (min ABŞ dolları)	miqdarı (ton)	məbləği (min ABŞ dolları)	Miqdara görə	məbləğə görə
Tərəvəz	129263.4	99363.5	99817.3	72626.0	129.5	136.8
Meyvə	36511.6	67142.2	32676.1	52887.1	111.7	127.0
Tütünxammalı	1324.7	5343.4	844.1	3095.3	156.9	172.6
Pambıq	8086.8	12642.1	3944.7	6136.8	2.1 d.	2.1 d.
Gön-dərixammalı (min ədəd)	6029.5	5465.2	5169.9	7534.5	116.6	72.5
Digər	293.6	263.2	124.3	228.6	2.4 d.	115.1
Cəmi		190220.6		142508.3		133.5

Cədvəl 1. Kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracı

Müasir dövrdə kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək və rəqabətə davamlı kənd təsərrüfatı məhsulları ixrac etmək üçün Aqrar Sənaye Komplekslərinin yaradılmasına diqqət yetirilir. Aqrar Sənaye Kompleksləri kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı üzrə əlaqəli olan kənd təsərrüfatı və sənaye müəssisələrinin birləşməsidir. Aqrar Sənaye Kompleksləri əhalinin artan ərzaq tələbatının ödənilməsində, heyvandarlığın yem məhsulları ilə təminatında, həmçinin müxtəlif sənaye sahələrinin xammalla təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Respublikamızda da Cənubi Qafqazın ilk və ən böyük aqroparkı olan Şəmkir Aqroparkı yaradılmışdır. Şəmkir Aqroparkında mərkəzləşdirilmiş, integrasiya olunmuş elektron tərəzi, müasir laboratoriyalar, mikrobioloji analiz sistemi, saxlama müddəti və saxlama şəraitini müəyyən edən texnoloji kart sistemi yaradılmışdır. Aqroparkda Cənubi Qafqaz regionunda ilk A klass soyuducu anbarlar, hava təmizləmə sistemləri, avtomatlaşdırılmış saxlama sistemləri mövcuddur. Belə müasir aqroparkın ölkə ərazisində yaradılması onun kənd təsərrüfatı əhəmiyyətini daha da artırmışdır.



Şəkil 1. Şəmkir Aqropark Kompleksi.

Azərbaycanın iqtisadiyyatında mühüm yer tutan kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi, ölkəmizin kənd təsərrüfatı məhsulları idxal edən ölkədən ixrac edən şəkəyə çevrilməsi müasir dövrdə qarşıya qoyulan əsas məqsədlərdən biridir. Bunun üçün də kənd təsərrüfatı potensialı yüksək olan rayonlar yaxşı öyrənilməli, relyefin morfometrik göstəriciləri nəzərə alınaraq, burada yeni Aqrar Sənaye Kompleksləri yaradılmalıdır.

Respublikamızda Aqrar Sənaye Komplekslərinin yaradılması üçün əlverişli şərait vardır. Burada istər iqlim şəraiti, istərsə də, daxili sular, hidrotexniki qurğuların mövcudluğu, həmçinin əhalinin əmək verdişləri kənd təsərrüfatının inkişafı üçün şərait yaradır. Aqrar Sənaye Komplekslərinin yaradılması ölkəmizin kənd təsərrüfatı məhsulları ixrac edən şəkəyə çevrilməyimiz, həmçinin əhalinin fasiləsiz ərzaq tələbatının ödənilməsi üçün olduqca əhəmiyyətlidir.

Müasir dövrdə iqtisadi islahatların əsas istiqaməti də məhz Aqrar Sənaye Komplekslərinin yaradılmasıdır. Bu komplekslər respublikamızın ərzaq bazasının formalaşmasına, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasına təkan verir. Respublika ərazisində də relyef şəraiti, yarımsəhra quru-çöl iqlimi, su anbarlarının, suvarma kanallarının, bir çox hidrotexniki qurğuların mövcudluğu, həmçinin əhalinin əmək verdişləri və tələbat Aqrar Sənaye Komplekslərinin yaradılmasına təkan verir.



Şəkil 2. Şəmkir Aqroparkında əkin sahələri

Respublikamızda əksər ərazilərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı üzrə bir-biri ilə əlaqəli şəkildə yerləşən kənd təsərrüfatı və sənaye müəssisələrinin yaradılması üçün əlverişli şərait vardır. ASK-lər yaratmaqla əhalinin ərzaqla olan tələbatını fasiləsiz şəkildə ödəməyə nail olmaq mümkündür. Həmçinin, heyvandarlıq sahələrini yemlə də təmin etmək üçün ASK-lər olduqca əhəmiyyətə malikdir. Sənaye sahələrinin müxtəlif xammallarla da təmin etmək olar. Ərazidə kənd təsərrüfatının intensiv inkişafına nail olmaq, aqrotexniki tədbirlərdən istifadə etmək lazımdır.

Respublikamızda kənd təsərrüfatının yüksək inkişafına maneə olan bir sıra amillər də mövcuddur. Kənd təsərrüfatının inkişafına mənfi təsir göstərən əsas amillərdən biri də antropogen təsirdir. İnsanın təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində relyefə təsiri də xeyli artmışdır. Düzənliklərdə əkinçiliyin inkişafı fonunda yaradılan suvarma sistemləri də antropogen təsiri gücləndirmişdir. Təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində istifadə olunan müasir texnika da relyefə öz mənfi təsirini göstərmişdir. Burada eroziya prosesi sürətlənmişdir. Yaradılan antropogen formalara kanallar, arxlar, kollektorlar, su anbarlarını misal göstərə bilərik. Həmçinin, insanın təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində yaradılmış bir sıra hidrotexniki qurğuların tikintisi torpaq, qurutun yerinin dəyişdirilməsinə səbəb olmuşdur. Mingəçevir, Şəmkir su anbarlarının yaradılması Kür ətrafında yayılan tuğay meşələrinin məhvində, torpaqların su altında qalmasına səbəb olmuşdur. Həmçinin kanallar, arxların çəkilməsi, intensiv suvarma əkinçiliyinin inkişafı yeraltı suların səviyyəsinin qalxmasına səbəb olmuşdur. Bu da öz növbəsində torpaqların şoranlaşmasına və məhsuldarlığının aşağı düşməsinə təsir göstərmişdir. Kənd təsərrüfatının inkişafının təmin olunması üçün torpaqların məhsuldarlığının artırılması vacibdir. Bunun üçün də rayon ərazisində meliorasiya tədbirləri görülməlidir.

Torpaqların şoranlaşması əsas ekoloji problemlərdən biridir. Suvarmanın düzgün aparılmaması, su anbarları və suvarma kanallarından sızan sular, yeraltı suların səthə yaxınlaşması və s. səbəblər torpaqların

şoranlaşmasına, münbitliyinin azalmasına səbəb olur. Burada şoranlaşmanın bir çox növlərinə təsadüf olunur. Misal olaraq, delüvial, delüvial-prolüvial, deflyasion-akkumlyativ şoranlaşma növlərini göstərə bilərik. Suvarma kanallarında beton örtüklərin olmaması, suvarma məqsədi ilə sudan düzgün istifadə edilməməsi ərazidə qurunt sularını səthə yaxınlaşdırır ki, bu da sonda torpaqların şoranlaşması ilə nəticələnir. İqlimi quraq olan ərazilərdə isə buxarlanmanın kəmiyyəti yüksək olduğu üçün şoranlaşma prosesi intensivləşir. Rütubətin nisbətən çox olduğu dövrlərdə isə üst qatdakı duzlar azalır və şorakətli torpaqlar yaranır. Belə torpaqlarda humusun miqdarı çox az olur və əkinçilik üçün yararsız hala düşür. Torpaqların şoranlaşması problemini həll etmək üçün meliorasiya işləri aparılmalı, kanallarda beton örtüklər yaradılmalı, həmçinin kollektor-drenaj sistemindən istifadə olunmalıdır. Son dövrlərdə yaradılan Baş Mil kollektoru vasitəsi ilə Qarabağ maili düzənliyin torpaqlarının münbitliyi artırılmışdır.

Nəticə

Respublikamızda kənd təsərrüfatının inkişafına nail olmaq üçün torpaqların şoranlaşmasının qarşısını almaq, məhsuldarlığını artırmaq üçün kompleks tədbirlər görmək, əsasən kollektor-drenaj sistemini inkişaf etdirmək, suvarma kanallarına beton üzlüklər çəkmək olar. Həmçinin, kənd təsərrüfatının inkişafında müasir texnikada istifadə etmək, intensiv inkişafa əsaslanan aqrotexniki tədbirlər görmək vacibdir. Ölkəmizdə digər inzibati rayonlarda da Şəmkir aqroparkı kimi müasir Aqrar Sənaye Kompleksləri yaratmaq məqsədə uyğundur.

References

1. National Atlas of the Republic of Azerbaijan. Baku 2014. 443 pages.
2. State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan. Agriculture of Azerbaijan. Baku 2019.
3. Tanriverdiyev X.K. Relief is a natural resource. Materials of the scientific-practical conference on "Hasan Aliyev and problems of sustainable development of the environment in Azerbaijan". Baku 2002.
4. Verdiyev A.C., Abbasov B.H. Effectiveness of inter-sectoral integration relations in the Agrarian-Industrial Complex. Baku 1994.

Rəyçi: c.ü.f.d. G.B.Əhmədova

göndərildi 13.02.2021:

qəbul edildi 26.02.2021